

- Men jeg tror fortsatt ikke at noen er født ond.

Jeanette Varpen Unhjem

har mastergrad i kriminologi og arbeider som høgskolelektor ved Høgskolen i Molde

Forferdelige handlinger kan forklares på flere måter, og blant forklaringene kan begrepet ondskap komme inn. Spesielt når andre forklaringer ikke strekker til, kan ondskap være en måte å gjøre forferdelige handlinger forståelige. Men det kan se ut til at begrepet mister sin forklarende verdi for personene som står ”de onde” nærmest. Selv etter å ha blitt kidnappet og holdt fanget i åtte år, sier Natascha Kampusch at hun ikke tror noen mennesker er født onde.

Ondskapens kjerne

”Folk ser svart-hvitt på det, at noen er onde, andre er gode - og at han var ond. I deres øyne var han et monster”, sier Kampusch, ifølge Dagbladet (dagbladet.no, 02.03.11). Bruken av ordet monster kan i denne sammenhengen antyde hva som er sentralt i folks forståelse av hva det vil si å være ond. Det kan se ut til at ondskap dreier seg om en manglende menneskelighet. Kanskje var det noe umenneskelig ved gjerningspersonen Wolfgang Priklopil, noe monstrøst, som gjorde ham i stand til å kidnappe en liten jente og holde henne fanget over mange år. Mangel på empati og anger kan få personer til å virke som monstre snarere enn som medmennesker.

Nærhet skaper nyanser

For de som står utenfor kan det være lett å avskrive gjerningspersonen som ond. Det onde kommer i forgrunnen og skyver alt annet ut av syne. Avstanden til gjerningspersonen og det forferdelige som er blitt gjort, gjør at ondskapsbegrepet kan tilfredsstillende behovet for forklaring. Det kan være annerledes når gjerningspersonen er en del av livet ditt.

Skillet mellom person og handlinger

De som er i nærkontakt med personer som har gjort forferdelige handlinger, kan være fokuserte på å fremheve skillet mellom det en person *er* og det en person *gjør*. Det er en betydelig forskjell på å si at noen er ond og å si at personen har gjort onde handlinger. Ved å holde person og handlinger atskilt er det mulig å se at en person kan gjøre onde handlinger, men at personen består av mer enn disse onde handlingene – de utgjør ikke alt han eller hun er. På denne måten kan man forstå at Kampusch beholder troen på at ingen er født ond, til tross for at hun har blitt utsatt for det som mange, og kanskje henne selv også, vil kalle onde handlinger.

Å velge bort ondskap

Det kan være flere grunner til at de som står ”de onde” nær, velger bort ondskapsbegrepet når de skal beskrive og forklare det forferdelige som har blitt gjort. Ondskapsbegrepet har noe absolutt over seg, ”folk ser svart-hvitt på det”, som Kampusch sier. Et absolutt begrep kan komme til kort i en virkelighet som er mer kompleks. For de, for eksempel fengselsbetjener, som arbeider med gjerningspersoner som har gjort forferdelige handlinger, kan ondskapsbegrepet ha lite nyttig å tilføre. Andre begreper kan bedre ivareta nyansene i forklaringene og forståelsen av det forferdelige. Ondskapsbegrepet kan innebære en resignasjon, en håpløshet som bunner i at noen mennesker *er onde*. Et slikt begrep har lite konstruktivt å tilby de som i sin hverdag står eller har stått ansikt til ansikt med noe av det verste mennesker kan gjøre og være.

Hvis det ikke er ondskap, hva er det da?

I intervjuer med fengselsbetjenter viser det seg at ondskap kan ha en beskjeden rolle i forhold til å forklare hvorfor innsatte har gjort forferdelige handlinger. Det som derimot ofte nevnes, er rus. I mange tilfeller fremstår rus som avgjørende for om og i hvilken grad forferdelige handlinger skjer. En ruset gjerningsperson kan ha lettere for å begå forferdelige handlinger, og rusen kan gjøre at handlingene blir mer forferdelige enn de ville ha vært om gjerningspersonen ikke var ruset. Rus kan på denne måten bidra til at grenser overskrides.

Mennesker. Ikke monstre.

Fengselsbetjentenes forklaringer og vektlegging av rus og grenseoverskridelser kan avsløre at forferdelige handlinger ikke er forbeholdt noen sjeldne onde sjeler. Det er mennesker, ikke monstre, som står bak de forferdelige handlingene. Hvis vi glemmer det, kan vi risikere å tro at ondskapen i de forferdelige handlingene ikke angår oss selv. Vi kan tro at ondskap er noe fjernt fra vår virkelighet, når den kanskje tvert imot finnes i Alvdal eller hvilket som helst annet sted i vår nærhet.